

➤ **John Wiley and Sons, Inc.** (<http://www.wiley.com/>)

A kisebb kiadókról a következő címeken lehet tájékozódni: **The Small Press Net** (<http://www.io.org/~gutter/spn.html>); **Publishers Catalogs Home Pages** (<http://www.lights.com/publisher/>); utóbbi 30 ország kiadóhoz teremt kapcsolatot.

Egyéb információk könyvbarátoknak

Több mint 900 kiadói helyet, valamint 500 kiadó, 500 könyvtár kalauzát, és több mint ezer más, könyvvel kapcsolatos forrást kínál a **BookWire** (<http://www.bookwire.com/>), a **Publishers Weekly** hetilap online változata. Az adatbázis az 1991 áprilisa óta megjelent kemény kötésű műveket tartalmazza. Ún. olvasóterme kapcsolatot kínál irodalmi levelezőlistákhoz, szerzők honlapjához. Böngészni lehet olyan listákban is, amelyek nyilvános elektronikus szövegekhez vezetnek el.

A **Book Web** (<http://www.bookweb.org/>) honlapját az Amerikai Könyvkereskedők Egyesülete szponzorálja. A világ könyvkereskedéseinek útmutatóját tartalmazza, amelyben keresni is lehet, továbbá az *American Bookseller* magazin egyes cikkei.

Néhány más, könyvvel kapcsolatos web-hely:

➤ **Antiquarian Booksellers' Association of America** (<http://www.abaa-booknet.com/>) – Közel 200 online könyvkereskedő és katalógus kalauza.

➤ **Banned Books Online** (<http://www.cs.cmu.edu/People/spok/banned-books.html>) – A történelem során indexre tett könyvek listája.

➤ **Book Lovers: Fine Books and Literature** (<http://www.xs4all.nl/~pwessel/>) – A könyvvel kapcsolatos web-helyek indexe.

➤ **Booksearch Online** (<http://bksearch.com>) – „Összehozza” a használt, ritka és kifogyott könyvek vásárlóit és eladóit.

➤ **The Children's Literature Web Guide** (<http://www.ucalgary.ca/~dkbrown/index.html>) – Információk tanárok és szülők számára; szerzői jogvédelem alá már nem eső klasszikus gyermekkönyvek teljes szövege.

➤ **The Library of Congress** (<http://lcweb.loc.gov/z3950/gateway.html>) – A Kongresszusi Könyvtár és sok más, javarészt egyetemi könyvtár katalógusa.

➤ **The Ultimate Book List and Writer's Page** (http://www.acpl.lib.in.us/information_resources/ultimate_book_list.html) – Könyvvel kapcsolatos Internet-helyek listája, egy indianai közkönyvtár munkatársainak válogatásában.

Kiművelt emberfők...

Ha magunk is csak lakberendezési tárgynak tekintjük a könyveket, talán érdemes elolvasnunk a „How to succeed at reading without really trying” (Hogyan olvashatunk sikeresen anélkül, hogy túl nagy fáradságunkba kerülne) c. esszét (<http://www.iguide.com/books/soup/howindex.htm>), amely „mindössze 15 perc alatt eligazít 20 kilónyi irodalomban”. Színdarabok rövid tartalmát tartalmazza; tippeket ad ahhoz, hogyan társalogjunk művelten; megadja, mennyi időre van szükség egyes könyvek elolvasásához; közli a világ legjobb – de legalábbis leghosszabb! – könyveinek árát, mégpedig dekára.

/PACK, T.: All about books – online. = Database, 20. köt. 1. sz. 1997. p. 12–21./

(Hegyközi Ilona)

A PICA integrált infrastruktúrája dokumentumok rendeléséhez és online eléréséhez

Az elmúlt három évben a PICA-nál olyan infrastruktúrát fejlesztettek ki, amely lehetővé teszi, hogy a végfelhasználó együtt vegye igénybe a könyvtárközi kölcsönzést (dokumentumrendelést), és az elektronikus dokumentumok online elérését. Az infrastruktúra abban segíti a végfelhasználókat, hogy saját számítógépükről WWW-böngészők használatával rendelhessék meg és érthessék el a dokumentumokat. A végső cél, hogy a keresett, elektronikus vagy papírformájú dokumentum a végfelhasználó asztalára kerüljön, az utóbbi időlegesen elektronikus formára konvertált változatban. A rendszer a Hollandiában 1983 óta működő könyvtárközi kölcsönzési rendszerre épül.

A hagyományos könyvtárközi kölcsönzés elemeiben (a tétel azonosítása, a kérés kezelése, a dokumentum eljuttatása) az utóbbi évek során jelentősen megnöttek a felhasználóra orientált funkciók.

A tétel azonosítása

A tétel azonosítása általában a katalógusokban folytatott keresés eredménye. A felhasználónak két hozzáférési pontja van:

1. A központi katalógus

A könyvtárközi kölcsönzéshez használt központi katalógust az együttműködő könyvtárak osztott adatbázisként építik. A könyvtárközi köl-

csönzésben részt vevő könyvtárak ezt egészítik ki lelőhelyadataikkal. Azok a címek, amelyek a „könyvtárközi kölcsönzésre” jelölést kapják, alkotják a központi katalógust.

A folyóiratcikkek központi online tartalomjegyzék-adatbázisa 1993 vége óta épül, s mintegy 12 ezer tudományos folyóirat tartalmáról tájékoztat. A központi katalógushoz úgy kapcsolódik, hogy az egyes cikkekhez is megadja a lelőhelyadatokat.

Az adatbázisok kétféleképpen érhetőek el. A könyvtárosok IBW kliensprogrammal ellátott PC-t használnak, míg a végfelhasználók a központi katalógushoz vagy a VT100 menüvezérelt elérést biztosító központi kliensmenün keresztül juthatnak el, vagy a SURFnet közvetlen kapcsolat segítségével, vagy a helyi könyvtári rendszer révén a Nyilvános Könyvtári Hálózaton át. A PICA mindkét adatbázishoz WWW-interfészt is fejlesztett. A PICA WWW-szerver címe a végfelhasználók számára: <http://www.pica.nl>.

2. A helyi könyvtár katalógusa és a Nyilvános Könyvtári Hálózat

1995 második felére tervezték, hogy a helyi OPAC-okat is ugyanolyan WWW-interfészssel látják el, mint a központi adatbázisokat, így módon teljesen integrált WWW-környezetet teremtve a katalógusokban való kereséshez a Nyilvános Könyvtári Hálózaton keresztül.

A kereséshez további lehetőséget a külső kapcsolatok igénybevétele jelent. Ezt különböző projektek keretében már megvalósították, vagy fejlesztés alatt áll. Példaként említhető a DBV-OSI II és az ION projekt, valamint az USA-ban az OCLC-vel és az RLG-vel a PICA leideni központi rendszerén keresztül kiépített kapcsolat.

A megrendelés

A megrendelés attól függően történik, hogy a végfelhasználó milyen keresési eljárást alkalmazott.

- Ha a Nyilvános Könyvtári Hálózatot vette igénybe, akkor a LOAN (= kölcsönözni) parancs kiadásával rendelheti meg a dokumentumot. Az igényt először a helyi adatbázis kezeli mint helyi kölcsönzési kérést, ha a tétel megvan az adott könyvtárban. Ha ott nincs meg, az igény bekezdül a központi rendszerbe.
- Ha a központi kliensmenüt használta, a LOAN parancs a központi kölcsönzési egységhez kerül.
- Ha a végfelhasználó Web-böngészővel keresett a központi katalógusban vagy a folyóirat-tartalom adatbázisában, akkor egyúttal meg is rendelheti akár a folyóiratcikket, akár a monográfiát.

A könyvtárosok a kérést közvetlenül a központi könyvtárközi kölcsönzési rendszerbe továbbítják. Ide érkeznek a külső közvetítők megrendelése is.

Külső kérések azoktól az intézményektől érkezhetnek, amelyekkel a PICA a különböző projektekben együttműködik. Hasonló mechanizmus kapcsolja össze a PICA leideni és göttingeni központi egységét is.

Az irányítás

A központi könyvtárközi kölcsönzési egységbe különböző utakon érkezett kérésekből egy automatikus irányító algoritmus segítségével jegyzék készül, amely különböző paramétereket vesz figyelembe (pl. a könyvtár által naponta kölcsönözhető művek száma). Ezt az algoritmust folyamatosan fejlesztik, hogy minél jobban alkalmazkodhassanak a felhasználókhoz, és a különböző szintű szolgáltatásokat más-más áron nyújthassák. Az eljárás alapját a postafiók elve képezi, amely szerint elosztják a központi rendszerbe érkezett kéréseket. A postafiókhoz a helyi könyvtárosok vagy online férnek hozzá, vagy a postafiókban lévő kéréseket továbbítják egy külső e-mail címre. A kérés addig jár postafiókról postafiókra, amíg nem talál egy olyan könyvtárat, amely teljesíteni tudja a kérést, vagy kiderül, hogy a kérés nem teljesíthető.

A kérések továbbítása és a dokumentumszolgáltatás

A kérések továbbításának és értékelésének három módja van.

1. Manuális kezelés

A könyvtáros postafiókjából kiveszi a könyvtárhoz érkezett kéréseket. Annak eldöntéséhez, hogy a kért dokumentum kölcsönözhető-e vagy sem, az automatizált kölcsönzési rendszerhez fordul, illetve kézi módszereket alkalmaz. Ha a könyvtár kölcsön tudja adni a kért tételt, akkor ezt jelzi; ha a válasz negatív, a kérés a következő lehetséges kölcsönző könyvtár postafiókjába kerül.

2. Továbbítás a helyi kölcsönzési rendszerhez

Ekkor az egy postafiókban lévő összes igény egy speciális külső e-mail címre kerül, amely egy helyi kölcsönzési rendszerhez kapcsolódik. A kérést a helyi kölcsönzési rendszer automatikusan megvizsgálja, és a teljesíthetőségtől függően pozitívan vagy negatívan válaszol a központi rendszernek.

3. A kérés továbbítása külföldre

A különböző projektek keretében lehetőség van arra, hogy a kéréseket külső szállítóhoz továbbítsák. Például a leideni rendszer a kéréseket a British Library Document Supply Centre-be küldi tovább; más példa az ION vagy az EDIL projekt.

A dokumentum megküldése

Hagyományos postai szállítás esetén a könyvet a kölcsönkérő könyvtár, a cikkmásolatot a felhasználó

náló címére adják fel. Új szolgáltatás a RAPDOC, amelyet a folyóiratcikkek elektronikus továbbítására fejlesztettek ki. A szolgáltatás két részből áll.

1. Ariel dokumentum-munkaállomás

A RAPDOC projektben részt vevő könyvtár a hozzá érkező igényeket egy PC-ben gyűjti. Ezen a munkaállomáson a következő egységek vannak: a központi könyvtárközi kölcsönzési rendszerből érkező kérdések letöltésének csomagja; a kérésekből jegyzékeket összeállító csomag; végül a dokumentumok szkenneléséhez és elektronikus formában történő továbbításához szükséges csomag. További egység szolgál az elektronikus dokumentumok fogadására és nyomtatására.

2. Dokumentumküldő szerver

A nagyobb könyvtárakban, ahol több dokumentum-munkaállomás és/vagy helyi dokumentumküldő szolgáltatás is van, Unix-alapú szerver használható az elektronikus dokumentumok irányítására. A küldő oldalon a beérkezett kéréseket a kölcsönzési rendszer kezeli. Megállapítja, hogy az adott tétel kölcsönözhető-e, és ha több lehetőség is van, akkor a kéréseket egyenletesen osztja el a különböző szolgáltatók között. A fogadó oldalon a rendszer automatikusan e-mailen értesíti a felhasználót, hogy kérése megérkezett, és rendelkezésére bocsátja a kért dokumentumot vagy távnyomtatáson keresztül, vagy közli azt az elektronikus címet, ahol a dokumentumot ideiglenesen tárolják. A végfelhasználó ennek az elektronikus címnek (URL) a birtokában Web-böngészőjével eljuthat a helyi dokumentumküldő szolgálathoz, és onnan a szükséges dokumentumot további műveletek és/vagy nyomtatás céljára saját számítógépére letöltheti.

Számlázás

Hollandiában a PICA könyvtárközi kölcsönzési rendszerben együttműködő könyvtárak megállapodtak az árakban. A központi rendszer klíringintézetként (elszámoló rendszerként) működik.

A végfelhasználók számára kialakították a letéti számla lehetőségét. A felhasználó a könyvtárban előre befizet egy összeget, amelyért bizonyos számú könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatást igényelhet. Ha kérése a Nyilvános Könyvtári Hálózaton vagy a kliensmenün keresztül érkezik, megterhelik a számláját. A központi rendszer a könyvtárak közötti elszámolásnál is klíringintézetként működik.

Hozzáférés a dokumentumokhoz

1996 februárjában a PICA több holland és német könyvtárral együttműködve megindította a WebDOC projektet. Ennek célja, hogy a végfelhasználó online interaktív módon tudjon a dokumentumokhoz hozzáférni Web-böngésző programok (például Netscape) használatával.

Technikai oldalról nézve a projekt három fő eleme a következő:

- *Dokumentumszerver.* Minden olyan könyvtárban lesz szerver, amely elektronikus dokumentumokat tárol a kijelölt témakörökben.
- *WebCAT Központi Katalógus.* Az egyes dokumentumokról címinformációt, kivonatot és elektronikus hivatkozást (előhelyet) fog tartalmazni. Online katalógusként fog működni. A katalógus építése a dokumentumszerverrel rendelkező résztvevők feladata lesz.
- *WebCASH.* Ezen az egységen keresztül fizethetnek a felhasználók. Ezenkívül azt is ellenőrizi, hogy a kért dokumentum szolgáltatására van-e szerződés az egyes intézményekkel.

A jelenlegi résztvevők mellett a PICA a kiadókra is ki akarja terjeszteni a projektet, hogy bevonhassa a kereskedelmi kiadók által megjelentetett folyóiratok cikkeit is a szolgáltatásba.

1996 májusára elkészült a technikai háttér, és a könyvtárak megkezdtek az állományok feltöltését. A PICA és a Királyi Könyvtár kidolgozta az elektronikus dokumentumok katalogizálásához szükséges formátumot.

Összefoglalás és következtetések

A meglévő könyvtárközi kölcsönzési rendszer alapján egy végfelhasználóra orientált, dokumentumrendelésre és hozzáférésre alkalmas rendszer épül. A végfelhasználó íróasztalánál ülve kereshet a központi katalógusban, a folyóiratcikk-adatbázisban, a WebCAT adatbázisban vagy a könyvtárak elektronikus katalógusaiban a Nyilvános Könyvtári Hálózaton keresztül. A keresett tétel azonosítása után a felhasználó kérheti a dokumentum megküldését, ha az papíron van, vagy online elérhetővé tételét, ha az elektronikus formában valamely dokumentumszerveren hozzáférhető. Ha a felhasználó a RAPDOC szolgáltatást veszi igénybe, papíralapú dokumentum esetén a küldő könyvtár szkenneli, és a SURFnet hálózaton keresztül továbbítja annak a könyvtárnak a dokumentumküldő szerverére, amelyhez a felhasználó tartozik. A kért anyag megérkezése után a dokumentumküldő szerver e-mailen tájékoztatja a felhasználót, és közli a vonatkozó URL-t, ahol a dokumentumot ideiglenesen tárolják. Az értesítés után a felhasználó Web-böngészőjével hozzájut a kért dokumentumhoz. A szolgáltatás központi eleme az elszámolási rendszer és a szerzői jog kezelése. A felhasználó egyetlen, szabványosított, grafikus interfész segítségével megkaphatja a kért dokumentumot.

Azok a felhasználók, akiknek nincs saját WWW kapacitásuk, a Nyilvános Könyvtári Hálózat VT100 menüinterfészét használhatják dokumentumkeresésre és -rendelésre. Ilyenkor azonban nincs lehetőség az elektronikus dokumentumküldésre.

A rendszer továbbfejlesztése során – a PICA különböző nemzetközi projektekben való részvételének köszönhetően – külföldi könyvtárak és könyvtári együttműködési körök állománya is megnyílik a felhasználók számára.

/COSTERS, L.–DEKKERS, M.: PICA's integrated infrastructure for document ordering and online document access. = IATUL Proceedings, 5. köt. 1996. p. 110–119./

(Viszocsekné Péteri Éva)

A köröztetéstől az elektronikus tartalomjegyzékekig

Bizonyos szakterületek, így a gyógyszeripar kutatói számára elengedhetetlenül fontos a legfrissebb információk lehető leggyorsabb beszerzése. Ennek érdekében, valamint a létszámleépítésből adódó kényszermegoldásként született meg a németországi *Boehringer Mannheim (BM)* gyógyszergyártó cég mannheimi központi könyvtárában a *SwetScan* épülő elektronikus tartalomjegyzék-szolgáltatás.

A folyóiratok tartalomjegyzékeinek elektronikus tárolóra szkennelt változata a 90-es évek eleje óta került fel a nagy szállítók (*British Library*, *Swets & Zeitlinger*) palettájára. A korábbi évek sikeres együttműködésének folytatásaképpen a BM könyvtára a Swets által kínált *SwetScan* szolgáltatást választotta, amely valamennyi szakterület több mint 14 000 folyóiratának digitalizált tartalomjegyzékeit kínálja. A gépesített tartalomjegyzék-szolgáltatás bevezetéséhez a könyvtár az állományában szereplő mintegy 300 folyóiratcímet választotta ki.

A *SwetScan* válogatáson alapuló elektronikus tartalomjegyzék-szolgáltatás három összetevőből áll: a *SwetScan nyersanyagból (BM-SwetScan)*, egy *MS-ACCESS adatbázis-alkalmazásból*, és a megcímzett tartalomjegyzékek szétküldését biztosító belső *cc:Mail* e-mail hálózattól. Az ASCII formátumnak köszönhetően a heti bontásban, lemezen kapott adatok könnyen feldolgozhatók a könyvtár specifikációja alapján kialakított *MS-ACCESS*-ben. A rendszer tervezésekor egyedül a hetente megjelenő folyóiratszámok időnkénti összeszezsűsítése, ugyanazon „heti lemezen” történő elküldése jelentett komolyabb problémát. Ennek áthidalására a rendszert úgy alakították ki, hogy az adatok importálása során a korábbi adatokat az újakkal felülírja, így további feldolgozásra mindig csak az aktuális adatok kerülnek. A programozók által kialakított *MS-ACCESS*-alkalmazás az 1. táblázatban összefoglalt öt menüpontot tartalmazza.

A rendszer feltöltésének előmunkálatai: az igénylők adatai és a folyóiratcímek (ISSN-nel és BM-jelzettel) felvétele, a címek hozzárendelése a felhasználókhöz, a tartalomjegyzékek szétküldési módjának (cc:Mail, Post, Fax) megjelölése. A rendszer programozásával és feltöltésével párhuzamosan a könyvtár a várható változásokról levélben értesítette a tartalomjegyzék-szolgáltatást eddig igénybe vevő munkatársakat, és felkérte őket, hogy a megrendelt folyóiratok címét tartalmazó listán újból jelöljék meg a számukra érdekes címeket. A könyvtár megújított szolgáltatását nagyon kedvezően fogadták, s további személyek léptek a használók sorába. Egy *SwetScan* folyóirat-tartalomjegyzék előfizetési díja a beszkennelt tartalomjegyzékek számától függetlenül 14 DEM.

1. táblázat

Adatok importálása	Meghívja a <i>SwetScan</i> lemezeiről merevlemezre másolt aktuális adatokat az <i>MS-ACCESS</i> -be
Címek	Felveszi és módosítja az igénylők nevét, valamint jelöli a tartalomjegyzék elküldési módját (e-mail, posta, fax)
Folyóiratok	Módosítja, törli, kiegészíti az ISSN szerint vagy alfabetikus rendben megjelenített folyóiratcímeket. Minden folyóiratnak feltünteteli a címét, ISSN-számát, BM-jelzetét, rövidített címét, és megjegyzést ad
Ellenőrző listák	Ellenőrzi az igénylők és a folyóiratcímek összekapcsolását mindkét irányból
Tartalomjegyzékek	Ehhez a menüponthoz több almenü tartozik. A „Tartalomjegyzékek címzés nélkül” és a „Tartalomjegyzékek címzéssel” menüpontok lehetővé teszik a tartalomjegyzékek összesített vagy ISSN szerinti egyedi áttekintését. A „Tartalomjegyzékek elküldése” koordinálja a tartalomjegyzékek továbbítását cc:Mail útján, esetleges kinyomtatásukat. Az elektronikus faxolás bevezetését a későbbiek folyamán iktatják be. Az innen elérhető statisztikai modul számolja a kielégített igénylőket és az elküldött tartalomjegyzékeket

A BM-SwetScan értékelése

Egy tudományos intézet munkatársai információs ellátásának hagyományos módja a folyóiratok ún. csillagköröztetése, melynek során a könyvtár újra és újra regisztrálja a folyóiratszám pillanatnyi